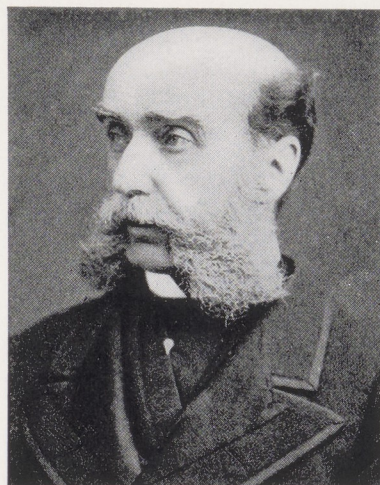

De collectie John F. Loudon veertig jaar in het Rijksmuseum

Vervuld van gespannen verwachting beklom de Fransman Albert Jacquemart op een dag van het jaar 1852 de trappen van het Mauritshuis. Als ceramiek liefhebber was hij zich ook voor het Delftse aardewerk gaan interesseren en hij hoopte nu in het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden, dat toen op de benedenverdieping van het Mauritshuis gevestigd was, interessant materiaal voor zijn studie te vinden. Maar hier wachtte Jacquemart een grote teleurstelling. Hij doorkruiste zalen met Chinese en Japanse ethnographica, met historische gedenkstukken en ook met de zonderlingste zeldzaamheden. Maar Delfts aardewerk ontbrak nagenoeg geheel. Er was slechts één object, dat Jacquemart's aandacht boeide, de grote tegelschildering in blauw, een landschap met figuren weergevend, geschilderd door F. van Frijtom. Was de oogst dus uitermate schraal, de gegevens die Jacquemart omtrent deze schildering kon verkrijgen, waren geheel zonder betekenis. Want toen hij een blik in de catalogus der verzameling wierp, vond hij daar Frijtom's kapitaal werk met een dergelijk, wat kleiner ongesigneerd stuk in de volgende nietszeggende termen door de Directeur van het Kabinet omschreven: 'Twee schilderijen in het blauw, op porcelein, naar Wouwerman, van oud Delfts aardewerk' ¹.

Dit was het weinig verheffende beeld dat de officiële rijksverzameling bood, omstreeks een eeuw geleden in het hart van het vaderland der Delftse ceramiek. De directeur was er niet de man naar ingrijpende wijzigingen aan te brengen en dit te minder, daar er van een in die dagen volmaakt onverschillige overheid geen enkele ruggesteun te verwachten viel. Het bleef dan ook nog een kwart eeuw bij het oude, totdat met de oprichting van het Nederlandsch Museum voor Geschiedenis en Kunst (1875) een kentering intrad. Onder het directoraat van de eerste directeur, David van der Kellen jr., kon met het opbouwen van een kleine collectie Delfts aardewerk worden begonnen, maar het ging alles slechts mondjesmaat en nog ruim 10 jaar later moest Van der Kellen bekennen, dat het Museum 'tot dusverre zeer arm aan Delfts aardewerk' was ². Eerst zijn opvolger, A. Pit, kon een grondslag van wijdere betekenis

¹) A. Jacquemart, *Les merveilles de la céramique*, 3de deel, 2de druk, 1871, blz. 184. A. A. van de Kasteelle, *Korte Handleiding ter bezichtiging der verzameling van zeldzaamheden in het Kon. Kabinet op het Mauritshuis te 's-Gravenhage*. Beide tegelschilderingen, die door Havard afgebeeld zijn in zijn 'Histoire de la faïence de Delft' (pl. 8 en 13) werden in 1825 door het Rijksmuseum aan het Kon. Kabinet van Zeldzaamheden overgedragen. Op welke wijze zij in Rijksbezit geraakten, kon ik niet vaststellen. ²) Verslagen omtrent 's Rijks verzamelingen van Geschiedenis en Kunst, 1887, blz. 29.

verkrijgen. Maar het Delfts was nu 'terecht het meest gezocht van alle aardewerken' geworden¹. De prijzen waren aanzienlijk gestegen en een deel moest op de buitenlandse markt worden teruggekocht. Zo kon in de nu volgende jaren de verzameling met enige belangrijke Delftca vermeerderd worden. Het grote polychrome stel van vijf vazen afkomstig van de collectie Van den Bogaerde was een der eerste belangrijke aankopen (1900). Een paar polychrome vazen uit de fabriek van 'De Roos' werden hetzelfde jaar verworven. Een der zeer belangrijke stukken uit dezelfde plateelbakkerij, een peervormig polychroom kannetje, kon het jaar daarop verkregen worden. Weer enige jaren later volgden een vaas van Rochus en een paar vazen van Jacob Wemmersz Hoppesteyn.

Er begon dus fond in de verzameling te komen, maar toch is het zeer de vraag of het Rijksmuseum de achterstand in zijn Delftse verzameling ooit zou hebben ingehaald en in het bezit geraakt zou zijn van een waarlijk representatieve verzameling zonder het legaat van de collectie van John F. Loudon. Het door deze bijeengebrachte imposante geheel was bij zijn dood in 1895 vererfd op zijn broeder Jhr. Mr. James Loudon en kwam na diens overlijden in het bezit der weduwe, Mevrouw Loudon-de Stuers. Vijf harer kinderen besloten, toen hun moeder in 1915 overleed, de verzameling die met zoveel zorg en liefde door hun oom gevormd was, aan het Rijk ter plaatsing in het Rijksmuseum ten geschenke aan te bieden. De namen van degenen, die deze milde schenking, nu juist 40 jaar geleden, bewerkstelligden, dienen hier met ere genoemd te worden. Het waren Jhr. Ir. Hugo Loudon, Mevrouw A. J. M. van Riemsdijk-Loudon, Mevrouw C. Melvill van Carnbee-Loudon, Jkvr. Eugénie Loudon en Jhr. Dr. John Loudon.

John Francis Loudon, de stichter der verzameling, die zijn naam draagt, werd in 1821 te Rotterdam geboren als derde kind van Alexander Loudon en Susanna Valck. Zijn vader kwam als zeeofficier bij de Britse Marine in 1811 op Java, waar hij gedurende het Engelse tussenbestuur als resident van Semarang en 'collector of customs' optrad. Later verwierf hij zich fortuin als suiker- en indigofabrikant en in 1824 volgde zijn naturalisatie tot Nederlander. Behalve een jong gestorven zuster had John Francis vijf broers waarvan er twee aanzienlijke posten in 's lands dienst vervuld hebben. Zijn enige jaren jongere broer Alexander bracht het tot Vice-President van de Raad van Nederlands-Indië, James, die in leeftijd op deze volgde, tot Minister van Koloniën, Commissaris des Konings in de Provincie Zuid-Holland en tot Gouverneur Generaal van Nederlands-Indië. Het was deze broer die in 1884 geadeld werd en de stamvader van de adellijke tak van zijn geslacht werd. John Francis schijnt zich niet tot het vervullen van bestuursfuncties of tot het zakenleven aangetrokken te hebben gevoeld. In 1876 was hij enige maanden hofmaarschalk van Prins Alexander en drie jaar later werd hij tot kamerheer i.b.d. benoemd². Hij bleef ongehuwd en het vermogen, dat hij van zijn vader geërfd had, stelde hem in staat zich geheel aan het vormen van zijn collectie te wijden. Hij was in de kracht van zijn jaren, toen hij hiermede aanving (omstreeks 1867) en nauwelijks tien jaar later was het voornaamste deel der verzameling reeds bijeen. Maar Loudon vergenoegde zich er niet mede een collectie Delfts in grote stijl in zijn bezit te krijgen. Hij wilde deze door het uitgeven van een catalogus ook onder de aandacht brengen van diegenen, die het Delfts zulk een warm hart toedroegen als hij zelf en niet het minst ook van de velen voor wie het een nog nauwelijks bekend product was. Het zou in die jaren niet gemakkelijk geweest zijn een Nederlander te vinden, die zich met dat werk had kunnen belasten. Door een merkwaardige speling van het lot bevond zich sedert enige tijd een buitenlander in

¹) Ibidem, 1899, blz. 44. ²) Nederland's Patriciaat, 1933/34, blz. 242. Nederland's Adelsboek 1915, blz. 194 en 1938, blz. 96.

Henry Havard, ets door Léopold Flameng. Bibliothèque Nationale, Parijs.

ons land, die bij uitstek geschikt voor een dergelijke opgave bleek te zijn. Die buitenlander was de Fransman Henry Havard. Havard had bij de Revolutie van 1870/71 aan de zijde van de Commune meegestreden en behoorde daarom als Communard tot de groep van personen, die aan de nieuwe regering onwelgevallig waren. Hij werd uit Frankrijk verbannen en begaf zich door België naar ons land, waar hij zich als kunstcriticus vestigde. Hier verdiepte hij zich met grote aandacht in de Nederlandse kunst. Zijn belangstelling ging uit naar schilderkunst, zowel als naar architectuur en oudheidkunde. Grote bekendheid verkregen vooral zijn topografische werken als 'Amsterdam et Venise' en zijn delen in de reeks 'La Hollande pittoresque,' waarvan zijn 'Voyage aux villes mortes du Zuiderzee', dat in 1874 verscheen, niet het minst tot zijn vermaardheid bijdroeg. Het jaar tevoren had hij een kleine verhandeling uitgegeven over de Tentoonstelling van voorwerpen van kunst en nijverheid uit vroegere eeuwen, die in 'Arti et Amicitiae' te Amsterdam werd gehouden en in 1875 deed hij een catalogus verschijnen van de Utrechtse verzameling W. G. F. van Romondt. Ook Loudon deed op Havard een beroep en dank zij deze keuze werd een Franse ex-communard met de catalogus der collectie Loudon, die in 1877 verscheen, de grondlegger van de studie der Delftse ceramiek ¹.

Wanneer men thans, na bijna tachtig jaar, dit werk beziet, dan kan men nog alle bewondering hebben voor hetgeen Havard met de minimale gegevens, waarover hij kon beschikken, tot stand bracht. Alle voorwerpen werden beschreven en chrono-

¹) La grande encyclopédie, s.v. Henry Havard.

logisch naar werkplaatsen gerangschikt. Facsimile's der merken en korte biografieën werden toegevoegd en een algemene inleiding gaf toelichtingen. Heel wat interpretaties en toeschrijvingen van Havard zijn bij voortgezet onderzoek onhoudbaar of onjuist gebleken. Maar aan het belang van zijn pioniersarbeid doet dit op zichzelf weinig af en nu wij hier de verzamelaar Loudon herdenken, is er alle aanleiding daarin ook de schrijver van de catalogus zijner verzameling te betrekken.

De betekenis der collectie Loudon is eensdeels gelegen in het feit, dat deze stukken omvat, die tot de rubriek der grote zeldzaamheden behoren, zoals het kannetje van Dirck Janse van Yselsteijn van 1658, de plaque beschilderd door G. Verhaast, het wasbekken met kan van P. A. Kocx, de viool, de vogelkooi en het fonteintje. Daarnaast echter maken van de verzameling talrijke voorwerpen, of zelfs reeksen van voorwerpen deel uit, die de verschillende aspecten en fasen der Delftse ceramiek ieder of als groep voortreffelijk illustreren. Daar zijn de blauwe borden met bijbelse voorstellingen van omstreeks 1660 en die met de passietaferelen uit het einde der 17de eeuw, het kannetje van Rochus Hoppesteyn met chinoiserieën, de belangrijke groep in rood, blauw en goud, vervaardigd in navolging van het Japanse Imari-porcelein, het theepotje, veelkleurig beschilderd, op zwart fond, de fraaie reeks veelkleurige plaques, de groep dieren en vruchten en de zeer omvangrijke collectie, gevolgd naar het Chinese familie verte en familie rose en naar het Saksische porcelein. Toen John F. Loudon zich op het bijeenbrengen van zijn verzameling was gaan toeleggen, behoorde de oude ceramiek en niet het minst het Delfts reeds tot de begeerde objecten der particuliere verzamelaars. 'Il n'y a guère que vingt-cinq ans', schreef de Franse auteur Champfleury in 1876, 'que la fièvre céramique, implantée en France, détermina des jouissances suprêmes dans l'existence de certains hommes, altéra la tranquillité de certains autres, enrichit quelques spéculateurs, plongea dans la gêne les êtres fervents, et fut la cause de la création de valeurs plus sérieuses que beaucoup de celles émises à la Bourse'¹.

Loudon moest dan ook bij zijn jacht op het Delfts ter dege met internationale concurrentie rekening houden en op beslissende ogenblikken bereid zijn prijzen te betalen, die toen als aanzienlijk golden. Van de verzamelaars, die in dezelfde tijd als hij hun zinnen op het Delfts hadden gezet, noemen wij hier slechts twee Belgen, Frédéric Fétis en Albert Evenepoel. De collectie van eerstgenoemde werd in 1887 geveild, die van Evenepoel, een der belangrijkste en grootste ter wereld, kwam in 1911 als legaat aan de Musées Royaux d'Art et d'Histoire te Brussel. Hoe juist Loudon overigens gezien heeft bij zijn aankopen niet voor relatief hoge prijzen terug te deinzen, bewijst het feit, dat reeds bij een taxatie van 1887, toen de collectie in hoofdtrekken dus nauwelijks 10 jaren gevormd was, de meeste voorwerpen op een veelvoud van de oorspronkelijke kostprijs werden geschat en dat ons thans zelfs deze waardering in de meeste gevallen nog laag voorkomt.

Loudon kocht veel op veilingen en in de kunsthandel. Zo verwierf hij op de veiling der verzameling Van Romondt (1876) de beroemde viool, die Havard bij de catalogisering van deze verzameling uitvoerig had beschreven. Het is tekenend, dat Van der Kellen, die voor het Nederlandsch Museum op deze veiling ook aankopen wenste te doen, over de viool maar niet eens dacht, daar deze toch wel 'bespottelijk hoog' zou gaan. Loudon schroomde niet voor dit zo zeldzame stuk f 1 500,— te betalen en achteraf gezien lijkt ons dit bedrag, zelfs als men de aanzienlijke waardevermindering van onze gulden in aanmerking neemt, alleen maar 'bespottelijk' laag. Ook uit de verzameling de Langenau verwierf Loudon enige stukken. Bij de toenmaals bekende Haagse kunsthandelaar Sarluis kocht hij het grote polychrome tegeltableau

¹) J. F. Champfleury, Les Cinq violons de faïence, *Gazette des Beaux-Arts*, 1876, 2, blz. 356.

met de bloemenvaas (afb. omslag). Rechtstreeks, of via de kunsthandel verkreeg hij enige voorwerpen uit de verzameling van de in 1877 overleden koningin Sophie. Op deze wijze kwam hij onder meer in het bezit van het kleine borstbeeld van de Koning Stadhouder Willem III. Zeer belangrijk was de aankoop en bloc van de collectie gevormd door Baron De la Villestreux, die omstreeks 1865 enige jaren als secretaris van de Franse legatie in Den Haag werkzaam was.

Loudon had zijn verzameling, die inmiddels tot ruim 550 nummers was aangegroeid, in zijn woonhuis aan de Hoge Nieuwstraat 20 te Den Haag opgesteld. In de 'Salon' en de 'Voorkamer' was het leeuwendeel geplaatst. Maar ook in de 'Eetkamer' en de 'Zitkamer', in de 'Vestibule', op de trap en het trappenportaal kon men nog heel wat Delfts aantreffen. Verschillende stukken tenslotte, waarbij ook het grote polychrome tegeltableau met de bloemenvaas, konden in de zeker overvolle kamers geen plaats meer vinden en waren op de zolder opgeborgen.

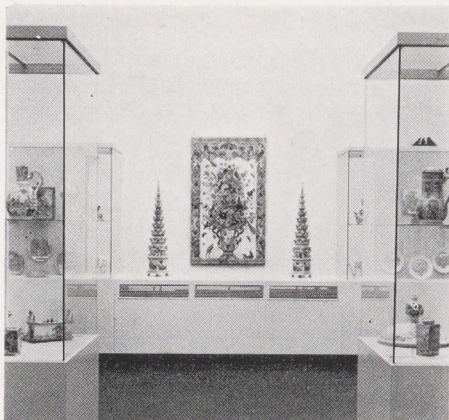
Na de dood van de verzamelaar werd de collectie overgebracht naar het huis Koninginnegracht 8, waar deze verbleef tot het overlijden van Mevrouw Loudon-de Stuers. Het besluit van haar erven de verzameling aan het Rijksmuseum te schenken is van verregaande betekenis geweest. De catalogus van Havard en zijn een jaar daarna verschenen standaardwerk 'Histoire de la Faïence de Delft' hadden de collectie Loudon reeds algemene bekendheid gegeven. Maar nu drong het besef van haar grote waarde eerst algemeen door. Publicaties als die van Pit, Mej. Neurdenburg, Hudig en anderen droegen hiertoe het hunne bij. In het Rijksmuseum kreeg de collectie Loudon, die voortaan als een der hoekstenen der verzamelingen beschouwd werd, een centrale plaats, aanvankelijk in de grote ceramiekzaal, sinds 1926 in de Eregalerij en na de laatste wereldoorlog in een speciale aan het Delftse aardewerk gewijde ruimte. Op deze wijze kon aan vele miljoenen bezoekers, die zich voorheen met een uiterst beperkte verzameling hadden moeten tevreden stellen, de gelegenheid worden geboden van de Delftse ceramiek aan de hand van een keurcollectie kennis te nemen.

Aan de verzamelaar John Francis Loudon en aan zijn erven, die het Rijksmuseum hiertoe in staat stelden, zijn wij warme erkentelijkheid verschuldigd ¹.

¹) Gaarne zeg ik hier dank aan Mej. M. A. Heukensfeldt Jansen voor haar medewerking bij het samenstellen van dit artikel.

Tb. H. Lunsingh Scheurleer.

*Delftse zaal met collectie
John F. Loudon*

Huidige opstelling